

УДК [791.41:339.9](531569.1/.5)

Туркаві Мухаммад

Харківська державна академія культури

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕДІАКУЛЬТУРИ АРАБСЬКИХ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Туркаві Мухаммад. Геополітичні особливості розвитку медіакультури арабських країн в умовах глобалізації. Стаття присвячена актуальній проблемі — трансформаціям медіакультури арабського світу в умовах глобалізації з урахуванням геополітичних та соціокультурних особливостей цього регіону. Аналізується роль регіональних та центральних арабських ЗМІ у сьогоденні та перспективи їх розвитку. Звертається увага на те, що балансування між поступовими реформами всього спектра політичних, економічних і соціальних відносин, демократизацією і водночас підтриманням внутрішньої політичної стабільності при збереженні влади правлячих режимів, залишається ключовою характеристикою арабських країн. У ході аналізу екранної культури Сирії, Лівану, Йорданії та ОАЕ встановлені її певні особливості, що зумовлені характером політичної та соціальної організації цих країн, також виявлена загальна риса арабської медіакультури — високий ступінь її політизованості. Автор наголошує, що саме зараз в арабському світі починає формуватися нове екранне мистецтво, нова культура медіа з демократичними цінностями, її ЗМІ беруть у цьому вагомий роль, доносячи їх до арабського населення, в тому числі й через нове документальне кіно.

Ключові слова: медіакультура, арабські країни, глобалізація, культурні цінності, екранне мистецтво, медіакластер.

Туркаві Мухаммад. Геополитические особенности развития медиаккультуры арабских стран в условиях глобализации. Статья посвящена актуальной проблеме — трансформациям медиаккультуры арабского мира в условиях глобализации с учетом геополитических и социокультурных особенностей данного региона. Анализируется роль региональных и центральных арабских СМИ современности и перспективы их развития. Обращено внимание на то, что балансирование между постепенными реформами всего спектра политических, экономических и социальных отношений, демократизацией и одновременно поддержанием внутренней политической стабильности при сохранении власти правящих режимов, остается ключевой характеристикой арабских стран. В ходе анализа экранной культуры Сирии, Ливана, Иордании и ОАЭ установлены ее определенные особенности, которые обусловлены характером политической и социальной организации этих стран, также выявлена общая черта арабской

медиакультуры — высокая степень ее политизированности. Автор подчеркивает, что именно сейчас в арабском мире начинает формироваться новое экранное искусство, новая культура медиа с демократическими ценностями, и СМИ играют в этом существенную роль, донося их арабскому населению, в том числе и через новое документальное кино.

Ключевые слова: медиакультура, арабские страны, глобализация, культурные ценности, экранное искусство, медиакластер.

Turkawi Muhammad. Geopolitical features of the media culture development of the Arab Nation in the context of globalization. This article researches the actual problem of the transformation of the Arab Nation's media culture in world globalization processes, taking into account the geopolitical and socio-cultural features of this region. Also analyses the role of regional and national modern Arab mass media and their development prospects. Revealed the key characteristic of the Arab countries which consists in balance between gradual reforms of the whole spectrum of political, economic and social relations, democratization and maintaining internal political stability while retention the power of the ruling regimes at the same time. The analysis of Syria, Lebanon, Jordan and the UAE screen culture established its specific characteristics, due to the nature of political and social organization of these countries, also found a common feature of the Arab media culture — a high degree of politicization. The author notes that nowadays in the Arab world begins to form a new screen art, new media culture with democratic values, and the media plays an important role in this, bringing them to the Arab Nation, also with the help of new documentary.

Keywords: media culture, the Arab Nation, globalization, cultural values, screen art, media cluster.

Постановка проблеми. Стан медіакультури арабських країн на початку третього тисячоліття характеризується поглибленням в арабському суспільстві процесів глобалізації, які посилюються розширенням доступу до західних ЗМІ, Інтернету, і одночасно розширенням політики націоналізму, що підігрується наростанням соціальних і політичних проблем у суспільстві.

Спроби вирішення економічних проблем на національному рівні вимагають серйозних реформ економічного сектора. Разом із тим, масштабні економічні реформи вимагають цілого комплексу реформ, спрямованих на політичну і суспільну модернізацію, що, з одного боку, відповідає інтересам населення арабського світу, а з іншого, суперечить інтересам правлячих династій, легітимність влади яких закріплена вертикальними соціальними зв'язками і багато в чому залежить від збереження традиційних суспільних зв'язків і соціальних установок. Балансування між поступовими реформами всього спектра політичних, економічних і соціальних відносин, демократизацією і водночас підтриманням внутрішньої політичної стабільності при збереженні влади правлячих режимів залишається ключовою характеристикою арабських країн.

Дана стаття пов'язана з необхідністю розглянути медіакультуру арабських країн як цілісний

інформаційний простір, як важіль сучасного соціокультурного життя, з його суперечностями, досягненнями та недоліками, в розвитку якого минуле не відійшло цілком, але було переосмислено, нерідко під впливом західної культури. Актуальним є вивчення тісного зв'язку традиції і новаторства а також економіки, політики і журналістики в сучасному арабському світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед арабських вчених, котрі присвятили проблемі медіа свої праці, слід згадати Абдаллу Салеха Мохаммада Мусана [1], Авада Ахмеда Мохамеда [2], Аль-Наггара Саліма Омара [5], Кайса Абу Айяші [8], Махмуда Нехада [9], які визначили важливість медіаграмотності арабського населення та проблеми відношень демократичних ЗМІ та авторитарної влади. Російський теоретик В. Хорольський [12; 13] постійно підкреслював значення діалогу між Сходом і Заходом для розуміння сучасної арабської медіакультури, та особливу роль «товстих» періодичних видань, таких як «Аль-Хікма аль-Йеманія», «Аль-калям аль-Адені», «Аль-Кармель», «Аль-Фунун» тощо. Також слід відзначити цикл робіт С. Михайлова [10], який дослідив проблеми ЗМІ та журналістики держав Близького Сходу та О. Ібрагімова [7].

Треба зазначити, що більша частина дослідників пов'язує розвиток медіакультури арабських країн із розвитком ЗМІ, проте мова йде про більш значущий процес: в арабському світі починає формуватися нове екранне мистецтво з демократичними цінностями, й ЗМІ беруть у цьому вагому роль, доносячи їх до арабського населення через нове документальне кіно.

Проте, арабська медіакультура та ЗМІ протягом кінця ХХ — початку ХХІ ст. вимушені маневрувати між демократичними цінностями та авторитарною диктатурою політичного устрою. Ця проблема особливо загострилась під час Арабської весни, починаючи з 2011 року. Вивчення особливостей медіакультури арабського світу в умовах глобалізації, труднощів та перспектив розвитку арабських ЗМІ у вільному інформаційному просторі сьогодні актуалізується питанням про їх сучасну соціокультурну роль: чи здатні вони не бути рупорами влади, чи сприяють діалогу, чи можуть бути ЗМК (засобами масової комунікації), чи несуть демократичні засади.

Зв'язок з науковими програмами, темами. Проблема статті відповідає Тематичному плану наукових робіт Харківської державної академії культури на 2010–2017 рр., темі кафедри телебачення «Екранне мистецтво в контексті сучасної культури».

Об'єкт дослідження — медіакультура арабського світу.

Предмет дослідження — геополітичні особливості медіакультури арабських країн в умовах світових глобалізаційних процесів.

Мета статті: дослідити геополітичні особливості сучасної арабської медіакультури та соціокультурну роль арабських ЗМІ в умовах глобалізації та демократизації.

Виклад основних матеріалів дослідження.

В даній статті ми проаналізуємо медіакультуру як досить закритих арабських країн з сильним державним контролем (Сирія, Ліван, Йорданія, Ємен), так і більш відкритих Об'єднаних Арабських Еміратів, що вже цілком залучені до глобалізаційних процесів з їх вільною економічною зоною та комплексом Медіа Сіті.

Регіональні ЗМІ арабських країн, які є серйозними факторами політичного процесу, у сьогоденні грають суперечливу роль. Покликані бути важелями поступової громадської лібералізації, вони значною мірою виявляються залежними від влади. Основними факторами, що визначають стан сучасних регіональних ЗМІ арабських країн, є, наприклад, яскраво виражений державний патерналізм в Сирії, збереження конфліктної політичної та етноконфесійної обстановки в Лівані, і відповідно, домінування на місцевому медіаринку впливових панарабських видань і новинних каналів.

Йорданія і Сирія являють собою приклад сучасної авторитарної політичної системи, коли при формальному розходженні типів державного устрою (Йорданія — конституційна монархія, Сирія — суперпрезидентська республіка) вся повнота авторитарної влади зосереджується в руках глави держави (Йорданія — король Абдалла II, Сирія — президент Башар аль-Асад) і кабінету міністрів при формально слабких представницьких органах влади.

Політичну систему Лівану можна розглядати як систему конкуруючої олігархії. Існування штучно створеного французами політичного формування, абсолютно диференційованого в етноконфесійному відношенні, з надзвичайною різноманітністю груп населення, інтересів та інших політичних факторів підтримується за рахунок досягнення міжконфесійного компромісу. Однак, безпрецедентний приклад досягнення політичного і громадського компромісу такого роду в умовах відкритого демократичного процесу та широкої політичної участі виявився підірваним перманентною загрозою національній безпеці як з боку зовнішніх, так і внутрішніх сил [2: 46].

Аналіз екранної культури Сирії, Лівану і Йорданії дозволяє нам виділити певні особливості, що зумовлені характером політичної та соціальної організації цих країн. У Сирії — це авторитарний напіввійськовий режим, що забезпечує перебування при владі алавитської меншини, яка зуміла налагодити ефективну співпрацю з сунітською елітою сирійського суспільства. Парламентсько-республіканська етноконфесійна мозаїка ліванської держави забезпечує крихку рівновагу за рахунок досягнення міжкланового і міжконфесійного компромісу. Для Йорданії характерний клановий парламентсько-монархічний устрій [8: 32]. Відмінності у соціокультурній ролі екранного мистецтва даних країн ми розглянемо детальніше, але одразу ж можна виділити одну спільну рису: його ступінь свободи і незалежності в даній ситуації видається досить умовним. Фактично екранна культура та медіапрос-

тори цих країн є похідними від превалюючих у них політичних систем, які вони здебільшого змушені обслуговувати. А можливість критики діючої влади з боку локальних ЗМІ допустима настільки, наскільки це дозволяють їм існуючі адміністративні системи.

Екранне мистецтво країн арабського Леванту (Сирія, Ліван, Йорданія) після здобуття ними незалежності грало істотну, але другорядну роль в суспільному житті цих держав, й до теперішнього часу розглядається тут як засіб впливу на загальний усереднений розумо-настрій, а не як самодостатній канал культури та комунікації, незважаючи на виражену в останні роки тенденцію розширення місця та впливу ринкових відносин в країнах регіону [7: 63].

Навіть в умовах трансформації, екранна культура не може повноцінно виконувати свою роль, оскільки у фінансовому плані вона залежна, і залежна вона не від вільного ринку, а від політико-релігійних уподобань окремих суспільних фігур, партій, груп, кланів та інших владних структур в своїх країнах. Перехідний характер суспільного та економічного ладу Сирії, Лівану та Йорданії (від соціалістичної централізації до сучасних держав з демократичними засадами) визначає незавершеність процесу остаточної інституціоналізації та консолідації екранної культури, медіакультури та ринку ЗМІ цих держав.

Визначаючи залежність ролі національної екранної культури від типу політичної системи і зумовленого нею характеру режиму, ми приходимо до наступних висновків: а) якщо в Лівані виявляються ознаки політичної інституціоналізації екранної культури (поки ще крихкої, відчувається тиск як міжнародного співтовариства, так і місцевої опозиції), то в Йорданії вона у політичному відношенні виконує тільки інструментальні функції пропаганди та презентації правлячого режиму; б) у Сирії умови політичної модернізації зумовили своєрідну модель функціонування екранної культури, яка розвивається в залежності від політичних трансформацій сирійського суспільства.

Що стосується ЗМІ в країнах Близького Сходу, вони умовно діляться на чотири категорії: мобілізаційні, лояльні, диверсифіковані та перехідні. Державні ЗМІ Сирії переважно відносяться до категорії мобілізаційних. Приватні канали ЗМІ, що з'явилися в цій країні в останнє десятиліття, можна віднести до лояльної категорії. ЗМІ Йорданії підходять під визначення перехідного типу, завдяки існуючій в цій країні негласній угоді про взаємну терпимість і співіснування між представниками правлячої плеємної еліти й власниками ЗМІ. Ліванські ЗМІ вкрай диверсифіковані, що зумовлено багатоплярністю та різноманітністю структури місцевого суспільства [8: 34–35]. Абсолютний факт, що в усіх арабських країнах присутній елемент авторитарної системи ЗМІ, де правлячі еліти володіють значним впливом на контент інформації, а незалежність каналів ЗМІ періодично обмежується, коливається лише міра контролю.

Як бачимо, медіакультура країн арабського Леванту відрізняється високим ступенем політизованості. Це пояснюється незавершеністю процесів політичного становлення в цих країнах, досі триваючим ізраїльсько-арабським протистоянням, що періодично обертається у відкриті бойові дії, особливо пильною увагою міжнародної спільноти до ситуації на Близькому Сході, домінуючою роллю Сирії в регіоні, різницею інтересів кланів, партій та етноконфесійних груп. Усвідомлення правлячими елітами країн арабського Леванту небезпеки спільних зовнішніх загроз та необхідності проведення реформ, без яких цим державам загрожує втрата конкурентоспроможності, насамперед — в справі залучення зовнішніх інвестицій, в значній мірі задає тон регіональній медіакulturі. Спільна тематика її контенту обертається навколо модернізаційних процесів, безперервних арабо-ізраїльських конфліктів, процесів реформування різних сторін економічного і суспільного життя, інфляції, продовольчого дефіциту та корупції [10]. На національному рівні інтерес більшої частини аудиторії в країнах арабського Леванту, зміщується від загальнодержавних проблем до повсякденних людських. Нові канали екранної культури, включаючи і приватні, що з'явилися в першу декаду нового тисячоліття, значною мірою орієнтовані на розвагу аудиторії, чому неабиякою мірою сприяють і держави, що не заохочують надмірної уваги громадян до реальних внутрішніх проблем у своїх країнах [17].

Робота журналістів, репортерів, документалістів в країнах арабського Леванту ускладнюється необхідністю дотримання численних заборон і табу, насамперед — політичного характеру. У Сирії аж дотепер практикуються арешти і затримання небажаних правлячому режиму працівників медіа [14]. Державне домінування в системі національних ЗМІ в Йорданії проводить «природний відбір» найбільш лояльних кадрів, що не може не відзначитись на якості медіаконтенту. У більш вільному і демократичному Лівані мали місце випадки зведення рахунків, аж до фізичної розправи. Все це, з одного боку, призводить до поширення практики самоцензури, а з іншого — змушує багатьох працівників медіа- та екранної культури емігрувати в країни з більш демократичним устроєм — ОАЕ, Європу чи Америку [3].

Подальший розвиток медіакультури країн арабського Леванту буде прямо залежати від розвитку глобальних технологій, повноцінності та швидкості завершення перехідного етапу в становленні цих держав, їх успіхів у вирішенні болючих соціально-економічних проблем, переходу до справжньої, а не «фасадної» демократії та свободи. Збереження домінуючої ролі держави як у політичній, так і в економічній системі Сирії, Лівану та Йорданії, як показує досвід першого десятиліття ХХІ сторіччя, в цілому, допускає паралельне співіснування різних типів місцевих ЗМІ — як офіційних, так і приватних. Їх переривання на сучасному етапі, як показує історичний і сучасний досвід сусідніх держав

(Іраку, Афганістану), може привести до серйозних і болючих наслідків.

Що стосується нового етапу розвитку екранної культури Ємену, то тут ми можемо говорити про більш ліберальні тенденції, незважаючи на те, що держава за формою правління є президентською республікою. Останні два десятиліття в Ємені не стали прикладом стрімкого науково-технічного прогресу, але спостерігається очевидний прогрес в мистецтві і мас-медіа. Про це свідчать такі суспільно-політичні та літературно-художні журнали як «Аль-Маара аль-Йеманія», «Аль-Фунун», «Ас-Сакафа аль-Джадіда», «Аль-Іеман аль-Джадід» та інші [1: 4].

Арабська екранна культура, в тому числі й еменська, є активним учасником медіаглобалізації, що має як позитивні, так і негативні сторони: з одного боку, Ємен отримав імпульс технологічної революції, але з іншого, — «вестернізація» все ж пригнічує національний початок. Історія розвитку екранної культури Ємену відображає боротьбу за державний суверенітет, за діалектичну єдність «глобального» і «локального».

Досить велика частка подій, висвітлених в національній екранній культурі — це події щоденного життя еменців, при цьому спостерігається й аспект медіаглобалізації, який пов'язаний із поглибленням міжкультурного співробітництва [5]. Діалог еменської медіакультури з Заходом можна виразити формулою «співпраця — протистояння», де останній елемент все частіше поступається місцем позитивним тенденціям. Наявність каналів англійською мовою в Ємені доводить це.

Варто відзначити, що опора на національну традицію і часткове повернення до витоків ісламської духовності не суперечать гаслам медіаглобалізації та модернізації. Діалектика співвідношення соціокультурних традицій і новаторства в медіакulturі Ємену така, що іслам допомагає зберегти самобутність, а модернізація допомагає інтенсифікувати комунікативні процеси [1: 6].

Екранна культура Ємену часто відображає труднощі й проблеми населення, порівнюючи ситуацію вдома і за кордоном. Рівень грамотності дорослого населення залишається низьким і характеризується великим розривом між чоловіками і жінками, майже третина працездатного населення безробітна, процвітає корупція, насильство. Важлива проблема тероризму підігрується рівнем злиднів, членство в «Аль-Каїді» є роботою з привабливим рівнем оплати, адже рівень безробіття в країні перевищує 30 %.

Стрімкому розвитку екранної культури Ємену, як і іншим країнам-сусідам, заважає безліч чинників: довгі економічні та політичні кризи, боротьба між кланами, злидні, корупція, цензура, інформаційна війна. Ще одна сторона розвитку арабської медіакультури в XXI столітті — її зіткнення з авторитарними режимами — зумовлена активністю ісламських фундаменталістів, політичних вождів і кланів. Ці серйозні внутрішні протиріччя, посилюються глобальними політичними конфліктами.

Проте історія екранної культури Ємену показує, що без міжнародного співробітництва, без кооперації працівників медіа прогрес неможливий. Є позитивна динаміка, хоча прогрес міг би бути більше, якби не економічні та фінансові труднощі, якби не кадрові проблеми, якби не цензура. Можна відмітити, що подальша перспектива екранної культури Ємену — це еволюція в бік вільної, відкритої, демократичної екранної культури, в сторону технологічних засобів масової комунікації.

Розглянувши вплив ісламської культури на медіакультуру та екранну культуру Ємену та країн Леванту, можна зробити висновок, що крайнощі мусульманської ідеології в них зараз не допускаються [5]. Однак і не враховувати вплив ісламу не можна, оскільки фундаментальні, крайні та екстремістські погляди в ісламі іноді зустрічаються.

Звісно, мусульманство не пригнічується арабською медіакультурою навіть під впливом глобалізації, але авторитаризм, диктатура релігії критикуються на екрані, канали медіакультури виступають за більшу лібералізацію суспільного життя, яка дозволяє їм спілкуватися з західними колегами, організаціями, і ці контакти як раз говорять про те, що настали нові часи в мусульманському світі.

Особливе місце у вивченні медіакультури та екранної культури арабських країн слід приділити Об'єднаним Арабським Еміратам — державі, де ці сфери розвиваються дуже активно при авторитарному режимі (за формою правління ОАЕ — федеративна абсолютна монархія) але в дещо інших умовах. На даний момент вільний економічний простір «Дубай Медіа Сіті» — це медіакластер, де розвинені всі види медіабізнесу та зосереджені великі медіакорпорації, які охоплюють різні цільові аудиторії та ділові сфери. ОАЕ посідають центральне місце в розвитку медіакультури країн Перської затоки і безумовно впливають на екранну культуру усіх країн арабського світу. Особливості такого стрімкого розвитку та впливу медіакультури розглянемо нижче.

Медіаіндустрія в країнах ОАЕ характеризується високою концентрацією кластерів. Цьому сприяють привабливе інвестиційне середовище, сучасна інфраструктура медіазон, абсолютне володіння капіталом і безпроцентна його репатріація, що створює дуже хороші умови іноземним медіакорпораціям для виробництва різного медіаконтенту [16].

Медіагалузь вважається однією з найбільш перспективних в ОАЕ і знаходиться в безперервному розвитку. У жовтні 1999 року почалося створення вільної економічної зони, метою якої було залучення нових сучасних технологій в області комунікацій, відео- та аудіовиробництва. Вільна економічна зона «Дубай Медіа Сіті» була створена як відправна точка розвитку ЗМІ в ОАЕ і стала регіональним центром розміщення інформаційних агентств, видавництва, інтерактивних ЗМІ, а також організацій, що займаються рекламною, виробничою та мовленевою діяльністю, з гнучким режимом отримання ліцензій та дозволів на мовлення. На даному етапі «Дубай Медіа Сіті» налічує більше 1400 компаній,

які розгорнули свою діяльність з моменту відкриття центру в 2001 році. Члени правління цього медіа-кластера в 2001 році також заснували нагороду ЗМІ для студентів, яка отримала назву «Ібда'а», з метою щорічного заохочення та залучення молодих талантів в галузі ЗМІ в регіоні [15].

Трансформація політичної системи в країні, зумовлена глобалізаційними викликами сучасного світу й диверсифікацією економіки, все ж зберігає політичний контроль над ЗМІ, декоруючи видимість свободи, але не залишаючи право на абсолютно вільну діяльність медіапрацівників. В цілому вплив держави на медіагалузь в ОАЕ може розглядатися з двох позицій: з одного боку це суворий контроль контенту всіх медіапродуктів, що традиційно закріпився за арабськими країнами з авторитарним режимом правління, а з іншого — привабливі умови податкової та інвестиційної політики, створені для іноземних компаній, що розгорнули свою діяльність у вільних економічних зонах.

Конкурентна перевага медіагалузі ОАЕ пояснюється наявністю медіакластерів світового рівня і суміжних допоміжних галузей в країні, проте, основна історично затверджена функція ЗМІ тут — обслуговування правлячої політичної еліти. Медіагалузь — канал генерування прибутку, рекламно-інформаційний канал та інститут суспільства з інфраструктурою що розвивається, але відсутністю необхідних прав для відкритого інформаційного впливу на владу [16].

На сьогоднішній день на Арабському Сході діють 9 Медіа Сіті, 6 із яких розташовані в ОАЕ. Це «Дубай Медіа Сіті», «Дубай Студіо Сіті», «Інтернейшнл Медіа Продакшн Зоун», «Абу Дабі туфо 54», «Расель-Хайма Медіа Сіті», та «Креїтв Сіті» у Фуджейрі. Також «Медіа Продакшн Сіті» в Єгипті, «Йорданський Медіа Сіті» і «Халлей Медіа Сіті» в Омані.

В умовах політичної та економічної модернізації країни саме ЗМІ стають найважливішим каналом зв'язку між суспільством і державою. Наявність технічних і фінансових ресурсів дає можливість ОАЕ позиціонувати себе як найбільш передовий і сучасний центр по створенню регіонального та міжнародного медіаконтенту на периферії арабських країн. Технологічне оснащення ОАЕ — ключовий фактор для виробництва медіаконтенту і стимулювання медіаактивності в регіоні, а також залучення іноземних компаній та транснаціональних медіахолдингів. Комерціалізація та лібералізація, характерна на сьогоднішній день для медіагалузі, відбувається паралельно з державним контролем над галуззю в цілому і зростаючою самоцензурою [17]. Політична система ОАЕ має свої специфічні риси, тому й роль ЗМІ в країнах обмежена, але дуже помітна в соціокультурній та інших сферах життя. Саме створення Медіа Сіті, внесення змін до закону про пресу з метою надання свободи слова, фінансове стимулювання розвитку медіагалузі та залучення кваліфікованих кадрів — все це говорить про своєчасну реакцію правлячого режиму на стан і розвиток медіакультури, проте залишається відкритим

питання про відповідність екранного мистецтва ОАЕ емпіричній реальності, оскільки документальні фільми тут дуже часто створюються на замовлення медіакорпорацій.

Сучасним арабським мистецтвознавцям і працівникам медіа частково вдалося осмислити роль і місце екранної культури арабських країн в контексті бурхливого процесу глобалізації, співробітництва та модернізації. Питання розвитку сучасного арабського документального кіно, літературної мови, арабської науки і освіти, еволюції літературних журналів і телекомунікацій постійно обговорюються на початку нового тисячоліття [13: 132–134].

Але необхідно відмітити той факт, що глобалізація не лише відкрила інформаційний простір, навіть більше, в арабському світі починає формуватися нове екранне мистецтво, що несе демократичні цінності, й ЗМІ арабських країн допомагають донести демократичні цінності до людей через нове арабське документальне кіно. Такі документальні фільми як «Завтра було краще» (Туніс, 2012 р.), «Революціонер із примусу» (Смен, Англія, 2012 р.), «Майдан» («Netflix», США, 2013 р.), «The Shebabs of Yarmouk» (Франція, 2012 р.) яскравий приклад нового документального екранного мистецтва. Частина з них знята безпосередньо арабськими режисерами, частина за підтримки іноземних спільнот, деякі фільми знаходяться у відкритому доступі мережі Інтернет, деякі презентуються лише на міжнародних фестивалях документального кіно, проте факт залишається фактом: глобалізація посприяла звуженню прерогатив арабських держав і розширенню демократичних прав і свобод людини. Головна заслуга нового арабського документального кіно у тому, що воно сприяє демократизації суспільного розвитку в цілому та орієнтації на право як єдиний спосіб мирного вирішення конфліктів.

Однак, варто відмітити занепокоєння, що у глобалізаційному вирі є загроза розмити свою культурну самобутність, і заради того, щоб її зберегти, багатьох країн, в тому числі й арабських, на початку трансформації намагаються обрати шлях назад, у формі «повернення традицій», що, однак, веде до застою та ізоляції від сучасного світу. Проте глобалізація не має своїм наміром знищення самоідентифікації, вона являє собою закономірний результат соціальної еволюції, спільноцивілізаційний дух усього людства. Саме в умовах глобалізації, за допомогою нового екранного мистецтва, нової документалістики, можливо і необхідно створювати діалог цивілізацій — спільний простір багатогранної культури і духовності, завжди відкритий і удосконалюваний у процесі пізнання, розуміння іншого. І саме нова демократична культура, яка проривається зараз в новому арабському екранному мистецтві, і є вирішальним аспектом глобалізації, а не просто реакцією на економічні реформи.

Процес глобалізації цілком закономірно включає в себе культурні зіткнення й протиріччя, проте це невід'ємний фактор сучасного багатополарного світу, і задача арабського екранного мистецтва в цих

умовах дотримуватись філософії взаєморозуміння, будувати діалог між Заходом і Сходом. І в цьому завданні мають допомогти й арабські ЗМІ, трансформувавшись у ЗМК (засоби масової комунікації) за допомогою сучасної медіакультури.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, проаналізувавши геополітичні особливості сучасної медіакультури країн арабського світу в умовах глобалізації, ми можемо окреслити одну спільну тенденцію, характерну для абсолютно усіх країн цього регіону — це безумовна залежність медіакультури та екранного мистецтва від авторитарного політичного режиму. Хоча ступінь контролю медіагалузі в країнах Леванту, Ємені та ОАЕ різний, проте все ж присутній.

1. Медіакультура та екранна культура арабських країн сьогодні грають суперечливу роль. З одного боку вони як ніколи мають стати важелем поступової демократизації, громадської лібералізації та соціокультурної комунікації, з іншого — вони значною мірою виявляються залежними від влади, тож їх ступінь свободи і незалежності є досить умовним. Суворі мусульманські методи розправи над працівниками медіа вже в минулому, проте це не можна вважати досягненням, скоріш необхідною умовою для сучасного розвитку медіакультури та екранного мистецтва.

2. Фактично, медіа- та екранна культура арабських країн є похідними від превалюючих у них політичних систем, які вони здебільшого змушені обслуговувати. Можливість критики діючої влади допустима настільки, наскільки це дозволяється існуючими адміністративними системами. Навіть в умовах трансформації медіакультура ще цілком не може повноцінно виконувати свою роль, оскільки у фінансовому плані вона залежить від політико-релігійних уподобань окремих суспільних фігур.

3. Перехідний характер суспільного та економічного ладу країн Леванту зумовлює таку ж тенденцію медіакультури. Її подальший розвиток в цьому регіоні прямо залежить від розвитку глобальних технологій, повноцінності та швидкості завершення перехідного етапу в становленні цих держав, їх успіхів у вирішенні болючих соціально-економічних проблем, переходу до справжньої, а не «фасадної» демократії.

4. Найбільш гострим питанням для більшості арабських країн зараз є відгук на глобалізаційні світові процеси та створення умов для розвитку вільної культури медіа, що неможливо без міжнародного співробітництва. На прикладі ОАЕ, можна визначити, що повинна пройти адаптація запозичених форм політичної організації до свого рівня розвитку, особливостей національної та ісламської культур, наслідком чого буде активізація інформаційної політики та більша відкритість медіакультури.

5. Не дивлячись на описані вище труднощі, в арабському світі починає формуватися нове екранне мистецтво, що несе демократичні цінності, й ЗМІ арабських країн допомагають донести демократичні цінності до людей через нове арабське

документальне кіно. Глобалізація посприяла звуженню прерогатив арабських держав і розширенню демократичних прав і свобод людини. Головна заслуга нового арабського документального кіно у тому, що воно сприяє демократизації суспільного розвитку в цілому та орієнтації на право як єдиний спосіб мирного вирішення конфліктів, а за допомогою технічних можливостей нової медіакультури це екранне мистецтво є активним засобом комунікації.

Дана стаття є частиною дисертаційної роботи «Трансформація змісту та форм нового арабського документального кіно в контексті сучасної медіакультури», де у подальшому досліджуються тенденції розвитку арабського документального кінематографу у кіберпросторі та соціокультурне значення цього феномену для нинішнього суспільства.

Література:

1. Абдалла Салех Мохаммед Мусана. Система средств массовой информации Южного Йемена: проблема формирования и функционирования: автореферат дис. ... на соискание уч. степени кандидата филол. наук / Мохаммед Мусана Абдалла Салех; ГОУ ВПО «Воронежский государственный университет». — М., 1991. — С. 10.
2. Авад Ахмед Мохамед. Особенности развития СМИ арабских стран в условиях глобализации на рубеже XX–XXI вв.: дис. ... канд. филол. наук / Ахмед Мохаммед Авад. — М., 2003. — 128 с.
3. Агавельян Ю. В. Государственность и парламентаризм в Ливане / Ю. В. Агавельян // Востокведный сборник. — М., 2001. — № 2. — С. 3–12.
4. Аль-Ауни Аль-Масиа Мухаммад. Понятие информационного воспитания / Мухаммад Аль-Масиа Аль-Ауни // «Арабское телевидение». — Тунис, 2002. — № 3. — С. 23–25.
5. Аль-Наггар Салим Омар. Пресса Йемена в XX веке: основные этапы и тенденции развития: дис. ... канд. политич. наук / Салим Омар Аль-Наггар. — СПб., 2001. — 186 с.
6. Ахмедов В. М. Партия и власть в Сирии: эволюция отношений и перспективы взаимодействия в переходный период развития / В. М. Ахмедов // «Ближний Восток и современность». — М., 2003. — С. 329–360.
7. Ибрагимов А. Х. Средства массовой информации арабских стран / А. Х. Ибрагимов // Вестник МГУ. — М. — 1997. — № 1. — С. 62–67. — (Сер. «Журналистика»).
8. Кайс Абу Айяш. Национальное своеобразие современной палестинской публицистики / Абу Айяш Кайс // Акценты. Новое в массовой коммуникации. Альманах. — Воронеж, 2000. — Вып. 1–2. — С. 32–36.
9. Махмуд Нехад. Система колониального контроля над прессой Палестины: дис. ... канд. филол. наук / Нехад Махмуд. — Ростов-на-Дону, 1996. — 164 с.
10. Михайлов С. А. Мировые тенденции и национальные особенности в современной зарубежной журналистике / С. А. Михайлов. — СПб., 2002. — 446 с.
11. Филоник А. О., Исаев В. А. Сирия: политическая эволюция и потенциальные угрозы / А. О. Филоник, В. А. Исаев // Сб. Ближний Восток и современность. — М., 2007. — № 31. — С. 165–193.
12. Хорольский В. В. Западная литература и публицистика XX века (культурологический подход) / В. В. Хорольский. — Воронеж, 2009. — 280 с.
13. Хорольский В. В. Социокультурные аспекты глобализации масс-медиа Запада / В. В. Хорольский // Курс лекций. Воронеж: ВГУ, 2009. — 247 с.
14. Bar Shmuel. Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview. The Interdisciplinary Center Herzliya. Lauder School of Government. Diplomacy and Strategy Institute for Policy and Strategy, 2006.
15. Fadi Fahem. Dubai free zones face regional competition / Fahem Fadi // Khaleej Times. — November 05, 2005.
16. Fayad E. Kazan. Mass Media, Modernity, and Development. Arab States of the Gulf. Westport, Connecticut; London, 1993.
17. Mamoun Fandy. (Un)Civil War of Words. Media and Politics in the Arab World. Greenwood Publishing Group, 2007.